

Od abolicionismu k policejní kontrole a represí

Proměny nacistické politiky vůči prostituci v Protektorátu Čechy a Morava

PAVLA PLACHÁ

Němečtí nacionální socialisté považovali prostituci za nebezpečí pro „národní společenství“. Neobávali se přitom jen šíření pohlavních chorob a nežádoucího „mísení ras“, ale usilovali též o dohled nad ženskou sexualitou. Ženy, které se prostitucí živilly, byly vnímány jako osoby neschopné či neochotné přizpůsobit se stanoveným společenským normám. Zároveň však nacistický režim k prostituci přistupoval zcela pragmaticky a snažil se nad ní získat absolutní kontrolu.

 Státní dohled nad prostitucí měl v Německu delší tradici. Již po sjednocení v roce 1871 byla v celém císařství zavedena přísná reglementační opatření, která měla především zamezit šíření pohlavních nemocí, jež představovaly zásadní zdravotní a sociální hrozbu. Prostituci bylo možné provozovat pouze pod policejní kontrolou spočívající v registraci a pravidelném hlášení se na policejním úřadě. Nekontrolovaná prostituce se přesunula do oblasti kriminality a hrozilo za ni i krátkodobé odnětí svobody. V roce 1927 byl přijat zákon

o potírání pohlavních chorob,¹ na jehož základě byly prostitutky a další osoby s diagnostikovanou nákazou registrovány na příslušných zdravotních úřadech (Gesundheitsbehörde). Provozování prostituce sice již nebylo trestné, nicméně bylo nadále státem regulované. V souvislosti se zaváděním tohoto zákona začaly německé úřady rozlišovat mezi prostitutkami a osobami obojího pohlaví, považovanými za promiskuitní, pro něž byl zaveden termín „häufig wechselnder Geschlechtsverkehr“, respektive jeho zkratka hwG či označení HWG-Person, přeloženo „osoba často střídající

sexuální partnery“. V době tzv. Výmarské republiky se nelegální prostituce v důsledku hospodářské krize a s ní související chudoby značně rozšířila, což mimo jiné vedlo k vysokému nárůstu pohlavních nemocí.

REGLEMENTACE VERSUS ABOLICIONISMUS

Krátce po nástupu nacistů k moci došlo v Německu k opětovnému zpřísnění reglementačních opatření. Novelou zákona byl v roce 1933 dohled nad prostitucí znovu svěřen policii, bylo zakázáno provozovat ji na vybraných místech a za nedodržování předpisů opět hrozilo trestní stíhání. O uvěznění mohla policie navíc rozhodnout i v případě, že daná osoba už jen „budila veřejné pohoršení“.² Dalším nařízením, které výrazně zasahovalo do oblasti prostituce, byl výnos říšského ministra vnitra Wilhelma Fricka o preventivním potírání zločinnosti ze 14. prosince 1937.³ Dával mimo jiné policii možnost uvalit i na osoby,

1 Gesetz zur Bekämpfung von Geschlechtskrankheiten. *Reichsgesetzblatt* (RGBl.) I, 1927, s. 61.

2 Gesetz zur Abänderung strafrechtlicher Vorschriften. *RGBl.* I, 1933, s. 295–298.

3 Grundlegender Erlass über die vorbeugende Verbrechensbekämpfung durch die Polizei. Viz AYASS, Wolfgang (ed.): „Gemeinschaftsfremde“. *Quellen zur Verfolgung von „Asozialen“ 1933–1945*. Bundesarchiv, Koblenz 1998, dokument Nr. 50.

které svým „asociálním chováním ohrožují veřejnost“, tedy i na prostitutky a „HWG-osoby“, a opakovaně nedodržují platné předpisy, časově neomezenou preventivní policejní vazbu, což znamenalo deportovat je do koncentračního tábora.⁴

Riziko internace v koncentračním táboře se ještě zvýšilo po vypuknutí války. V souvislosti s německou expanzí vydal 9. září 1939 Frick výnos, který v rámci tehdejších říšských hranic zaváděl úplnou registraci prostitutek policií a lékařský dohled ze strany zdravotnických úřadů. Dále prostitutkám zakazoval nabízet služby na ulici, svou práci směly provozovat pouze ve „speciálních zařízeních“. Pokud nebyla k dispozici, policie byla povinna je zřídit, samozřejmě s ohledem na „obecné rasové zásady“. Výnos též zakazoval provozování prostituce osobám židovského původu.⁵ Cílem bylo potírání pohlavních chorob, (mužské) homosexuality,⁶ pouliční prostituce a styku německých mužů s ženami „cizí rasy“.⁷ Výnos také až do konce války tvořil právní základ pro zřizování nevěstinců a kontrolu prostituce.

Na říšském území tak mohly být zakládány armádní nevěstince, dobové bordely.⁸ Obdobně pak vznikaly i „elitní“ veřejné domy určené pro příslušníky Waffen-SS. Od roku 1940 byly na říšském území zřizovány takovéto podniky také pro cizí (neněmecké) dělníky, které měly hlavně zabránit nedovoleným kontaktům

Pokladna u vstupu do nevěstince ve Wroclawi. Autor snímku Zdeněk Tmej ho popsal takto: „Jen pro cizince. Vstup za 60 feniků. Prostitutky byly též totálně nasazené.“ (foto: Zdeněk Tmej / © Archiv B&M Chochola)

mezi cizinci a německými ženami. V polovině roku 1942 pak začaly být v některých mužských koncentračních táborech budovány nevěstince pro mužské vězně. Účelem těchto zařízení bylo formou prémiového systému zvýšit jejich pracovní výkonnost.

Tato praxe se pak rozšiřovala i na okupovaná území, kde byla zaváděna s ohledem na místní podmínky. Po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava byly německé okupační úřady nuceny zabývat se problémem prostituce prakticky okamžitě. Příčinou byl rychlý nárůst pohlavních nemocí především mezi vojáky Wehrmachtu a příslušníky bezpečnostní policie, kteří záhy po příchodu do země za-

čali využívat zde nabízených sexuálních služeb. Na rozdíl od Německa panovaly totiž v oblasti prostituce v Československu mnohem volnější poměry. Již od konce 19. století se v českých zemích šířily myšlenky abolicionistů, kteří zastávali názor, že k prostituci ženy dovedl mravní úpadek společnosti a špatné sociální podmínky. Řešení bylo spatřováno v odstranění nejkřiklavějších sociálních rozdílů a šíření mravní osvěty a vzdělanosti. Naivně se věřilo, že tyto kroky povedou k úplnému vymýcení prostituce.

Zastánci abolicionismu, k nimž v českém prostředí patřil mimo jiné i T. G. Masaryk, pak v samostatném československém státu

4 MESS, Kathrin: Unter Prostitutionsverdacht. Luxemburger Frauen unter deutscher Besatzung. In: SCHROEDER, Frank - HOFFMANN, Elisabeth - COURTOY, Jérôme (eds.): *Vergessene Opfer. Pädagogischer Begleitband zur Ausstellung*. Op der Lay, Ehlerange 2024, s. 292–294.

5 V rámci celé říše představoval výjimku pouze Hamburk, kde Gestapo s využitím finančních prostředků židovské obce nechalo postavit na Valentinskampu nevěstinec speciálně pro židovské námořníky, ten však byl brzy kvůli nízké poptávce uzavřen. Viz SOMMER, Robert: *Absolute Kontrolle männlicher Sexualität. Das NS-staatliche Bordellsystem in Kriegszeiten (1939–1945)* – viz portal-militaergeschichte.de/sommer_kontrolle (citováno k 5. 3. 2026).

6 Samostatná ženská homosexualita z pohledu nacistů neexistovala, neboť vlastní ženská sexualita se odvíjela toliko od sexuality mužské.

7 Erlaß des Reichs- und preußischen Innenministers Dr. Wilhelm Frick an die Landesregierungen, den Reichskommissar für die Wiedervereinigung Österreichs mit dem Deutschen Reich, den Reichskommissar für das Saarland, den Reichsstatthalter im Sudetengau, den Reichsstatthalter in Hamburg, das Reichskriminalpolizeiamt, die Regierungspräsidenten und Kriminalpolizei(leit)stellen, Berlin, 9. 9. 1939. AYASS, Wolfgang (ed.): *„Gemeinschaftsfremde“. Quellen zur Verfolgung von „Asozialen“ 1933–1945*, dokument Nr. 94.

8 Wehrmacht dříve provozoval vlastní nevěstince během nasazení mimo říši, např. ve španělské občanské válce.

Interiér podniku na Starém Městě, kde se poskytovaly sexuální služby, fotografie Kripo, 1941 (foto: NA)

prosadili v roce 1922 přijetí zákona o potírání pohlavních nemocí,⁹ který zrušil veškerá dříve platná reglementační opatření, jako byla povinná registrace prostitutek či vedení zdravotních knížek, i veřejné domy jako takové. Prostituce přestala být trestná, trestné zůstalo pouze zřizování a udržování nevěstinců, považované za kuplířství, vědomé šíření pohlavních nemocí nebo „vyzývání ke smilstvu“ a „pohoršlivé provozování smilstva“. Jak uvádí historička Milena Lenderová, zákon z roku 1922, první svého druhu ve střední Evropě, odpovídal demokratickému duchu nové československé společnosti, odrá-

žel zřetelný krok k emancipaci žen a byl i projevem výrazné převahy levice v parlamentu.¹⁰ Očekávání ale nakonec zdaleka nenaplnil. Zrušení veřejných domů mělo za následek přesunutí provozování prostituce do různých jiných podniků, jako byly restaurace, hotely, masážní salony a parfumerie,¹¹ nebo do soukromých bytů či přímo na ulici. Do ČSR se začaly přesouvat prostitutky ze zahraničí, zejména z Německa a Rakouska, a nakonec výrazně stoupl i počet pohlavních nemocí. Přes tyto zjevné neúspěchy se abolicionistický přístup před válkou prosadil ve většině členských zemí Společnosti národů.¹²

ŘEŠENÍ PO NĚMECKÉ LINII

Německé okupační úřady byly nuceny zabývat se problémem prostituce v protektorátu bezprostředně po jeho vzniku. Mezi vojáky Wehrmachtu a dalšími zde přítomnými příslušníky německých ozbrojených a bezpečnostních složek se totiž začaly rychle šířit pohlavní nemoci, což bylo vnímáno jako celkové ohrožení jejich akceschopnosti. Snahy německých úřadů zorientovat se v nových podmínkách a dostat prostituci v protektorátu pod kontrolu přibližuje relativně obsáhlá zpráva řídící úřadovny německé kriminální policie – kriminální poli-

9 Zákon č. 241/1922 Sb. z. a n. z 11. 7. 1922, o potírání pohlavních nemocí.

10 LENDEROVÁ, Milena: *Chytila patrola aneb prostituce za Rakouska i republiky*. Karolinum, Praha 2002, s. 52–63.

11 K provozování parfumerie nebylo třeba koncese, a tak některé tyto podniky sloužily jako zástěrka pro provozování prostituce.

12 O abolicionismu první republiky blíže LENDEROVÁ, Milena: *Chytila patrola aneb prostituce za Rakouska i republiky*, s. 42–61.

Pouliční prostituce na Starém Městě v Praze zachycená fotoaparátem německé kriminální policie (foto: NA)

cejní ústředny v Praze z roku 1941, nesoucí příznačný název *Boj s prostitucí v protektorátu (Prostitutionsbekämpfung im Protektorat)*.¹³ V úvodní části analyzuje přístup k prostituci v období první republiky. Poměrně podrobně shrnuje problematické aspekty aboličního modelu, který po zrušení plošné regulace a kontroly přispěl v Československé republice k šíření pohlavních chorob. Zpráva současně připouští, že nárůst venerických onemocnění mohl být zčásti důsledkem hospodářské krize, jež přiměla řadu žen a dívek hledat obživu či přivýdělek v prostituci, a rovněž jej spojuje s údajně tolerantním postojem české společnosti, který jde v některých případech až tak daleko, že si ženy se souhlasem

svých budoucích manželů prostituci vydělávají na věno.

V intencích zastánců reglementačního systému zpráva jako zásadní nedostatek označuje skutečnost, že prostituce v protektorátu není systematicky evidována a že kriminální policie, respektive její mravnostní oddělení, nemá přehled o jejím reálném rozsahu. Podle odhadu autorů v roce 1941 provozovalo prostituci v Praze přibližně 5 000 žen, zatímco protektorátní policie na počátku okupace evidovala pouze kolem 440 takovýchto osob. Evidence přitom zahrnovala jen ty ženy, které se dopustily „narušení veřejného pořádku či vzbudily veřejné pohoršení“.

Kriticky je hodnocena i činnost československých, respektive nyní

již protektorátních zdravotních úřadů, které podle zprávy postrádají účinné nástroje k plošnému zásahu v případech šíření pohlavních nemocí, a nejsou tak schopny situaci systematicky řešit. Zpráva dále analyzuje poměry, které nastaly po vyhlášení protektorátu, respektive po vstupu německých vojenských jednotek na okupované území, zejména do Prahy. Z hlediska zdravotní i „rasové“ politiky byly za nejzávažnější problém označeny podniky nižší kategorie („lokály“), v nichž se prostituce provozovala za zcela nevyhovujících hygienických podmínek. Jejich stav je ve zprávě popsán následovně: *„V téměř všech těchto podnicích jsou společné prostory nepřehledně uspořádané a připomínají labyrint. Špinavé*

13 Národní archiv (NA), f. Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě (ÚŘP-ST), sign. 109-5/12, Deutsche Kriminalpolizei – Kriminalpolizeileitstelle Prag, Prostitutionsbekämpfung im Protektorat, 1. 8. 1941 (35 stran). Všechny překlady v textu jsou autorky.

Vchod do „masážního salonu“, kde se v Praze provozovala prostituce (foto: NA)

soukromé kabinky, vybavené úzkými lavicemi s flekatým a potrhaným čalouněním, jsou skryty za chatrnými překližkovými příčkami, nebo – pokud špinavé a potrhané závěsy nestačí k tomu, aby návštěvníky kryly před pohledy ostatních hostů – jsou ukryty v každém možném koutě budovy, takže je najdou jen ti, kteří o nich vědí. Tento vnější i vnitřní vzhled se odráží i na návštěvnících, které lehce oděny, někdy bez spodního prádla, vyhledávají pohlavní styk s hosty, který v případě potřeby může být proveden na místě již za poplatek 5 korun = 0,5 RM.¹⁴

Navzdory těmto poměrům či právě v jejich důsledku představovala uvedená zařízení významnou atrakci pro příslušníky německé armády, kteří si zdravotních a „rasových“ rizik buď nebyli vědomi, nebo je podceňovali. Zpráva konstatuje: „Ačkoli se lokály pochybné pověsti [...] nacházely pouze v zapadlých, klikatých uličkách Starého Města, příslušníci všech vojenských jednotek si přesto

našli cestu do těchto podniků, kde se bohužel cítili jako doma. Po příchodu německých vojsk se mezi klienty těchto podniků navštěvovaných nakaženými prostitutkami vyskytovali civilisté jen zřídka. Policejní prohlídky odhalily, že mladí vojáci si nebyli vědomi nebezpečí, jemuž se vystavovali. Vzhledem k tomu, že většina prostitutek české národnosti ovládala němčinu, představovalo to pro německé obyvatelstvo, a zejména samozřejmě pro policejní a vojenské jednotky umístěné v protektorátu, značné riziko nákazy pohlavními chorobami.“¹⁵ Autoři zprávy přitom za obdobně rizikovou považovali i pouliční prostituci, v Praze neméně rozšířenou, stejně jako ženy působící v podnicích „vyšší kategorie“, které sice vystupovaly „spořádaně“, avšak – obdobně jako ostatní – nepodléhaly systematickému zdravotnímu dohledu.

Relativně nižší míru rizika přisuzovala zpráva masážním salonům, které se často nacházely v horních patrech činžovních domů a v nichž sexuální

služby poskytovaly převážně mladé ženy, někdy údajně pocházející i z vážených pražských rodin. Ačkoli ani tato zařízení nepodléhala systematickému zdravotnímu dozoru, jejich pracovníce měly podle autorů zprávy dbát na osobní hygienu a vyhledávat lékařskou péči. Obdobné hodnocení bylo ve zprávě vztahováno rovněž na tzv. parfumerie.

Podle citované zprávy vydalo místní velitelství Wehrmachtu v Praze již 21. března 1939 nařízení, kterým německým vojákům zapovědělo návštěvu konkrétních podniků. Kontrolní činnost byla následně rozšířena nejen v Praze, ale i v dalších lokalitách protektorátu. Jejím cílem bylo zjistit, zda v dotčených podnicích nehrozí šíření pohlavních nemocí. Neomezovala se přitom pouze na notoricky známé hostince, ale zahrnovala rovněž běžné kavárny a restaurace. Jen v Praze obsahoval seznam zakázaných podniků devadesát položek.

V období od března 1939 do dubna 1940 provedla německá kriminální policie v Praze kontrolu celkem 201 podniků a 1 303 prostitutek, z nichž 42 bylo německé národnosti. U 598 žen byla diagnostikována některá z pohlavních nemocí. Statistiky kožní kliniky německé univerzity však vykazovaly ještě vyšší a nadále rostoucí počty nakažených osob.

Prostitutky, u nichž byl zjištěn styk s příslušníky německé armády, byly policejně evidovány a podrobeny lékařskému vyšetření na zmíněné kožní klinice. Rovněž vojákům vracějícím se z protektorátu do říše byla nařízena povinná lékařská kontrola. Ačkoli tato opatření přinesla dočasné omezení šíření nákazy, v konečném důsledku vedla spíše k přesunu prostituce do jiných podniků a zejména do veřejného prostoru. Počet infikovaných pří-

14 Tamtéž, s. 6.

15 Tamtéž, s. 12.

služníků Wehrmachtu tak záhy převyšil stav ve „staré říši“ přibližně o sto procent.

Kontroly pohostinství probíhaly nejen v Praze, ale i v menších městech s vyšší koncentrací příslušníků německé armády. Například hostinec Jana Halamy v Kroměříži se na jaře 1939 dostal dvakrát na seznam zakázaných lokálů, protože v něm po zřízení protektorátu docházelo ke konfliktům mezi českými hosty a německými vojáky. V pozdních nočních hodinách se tam také nacházely české ženy pochybné pověsti. Halama, jehož hostinec byl existenčně závislý na vojenské klientele, dotyčné české ženy ze svého podniku vykázal a zároveň podal žádost o zrušení zákazu. Po přezkoumání bylo jeho žádosti vyhověno.¹⁶

Za účinné a organizačně realizovatelné řešení vzniklé situace bylo považováno vytvoření systému, který by německým vojákům umožnil sexuální styk bez zdravotních rizik. Dne 30. října 1939 se proto u vedoucího zdravotnického důstojníka a zmocněnce Wehrmachtu uskutečnila porada za účasti zástupců armády, odborníků na zdravotní problematiku z úřadu říšského protektora, přednosty univerzitní kožní kliniky a představitelů kriminální policie. Zmocněnec Wehrmachtu sice navrhoval řešit situaci komplexně, a to zrušením československého zákona z roku 1922, jeho návrh však nebyl přijat. Podle většiny přítomných bylo prioritou, aby opatření realizovaná v protektorátu sloužila výhradně německým zájmům. Výsledkem jednání bylo rozhodnutí o zvláštním „nasazení“ registrovaných prostitutek určených pro styk s příslušníky německých bezpečnostních a vojenských složek.¹⁷

Interiér tzv. parfumerie, kde se v Praze provozovala prostituce, 1941 (foto: NA)

V Praze se pro tento účel podařilo získat v roce 1940 přibližně sto žen, které měly podle dostupných informací již dříve německou klientelu. Jejich motivace byla zřejmě především ekonomická, neboť si chtěly zachovat výhodné a finančně lukrativní kontakty. Po absolvování lékařské prohlídky jim německá kriminální policie vystavila tzv. kontrolní knížku, opatřenou fotografií, podpisem a otiskem prstu držitelky. Tento dokument sloužil k evidenci pravidelných zdravotních prohlídek a představoval potvrzení o zdravotní způsobilosti.

Současně byly určeny pražské podniky a k nim přilehlé hotely, v nichž bylo provozování prostituce s německými klienty povoleno.¹⁸ Zaměstnávání registrovaných prostitutek v těchto zařízeních podléhalo souhlasu kriminální policie. Místní velitelství SS a Wehrmachtu následně vydala svým příslušníkům

rozkazy, aby v případě potřeby vyhledávali výhradně tato zařízení a aby si před využitím služeb konkrétní ženy vždy vyžádali její kontrolní knížku k ověření data poslední lékařské prohlídky.

Ani toto opatření ale nepřineslo očekávané výsledky, a proto Hlavní úřad říšské bezpečnosti v Berlíně (Reichssicherheitshauptamt, RSHA) nakonec rozhodl zřízovat v protektorátu nevěstince po německém vzoru, určené výhradně pro Němce, především pak pro příslušníky uniformovaných svazů. Opatření však narazilo na nedostatek úředních lékařů, kteří by dokázali kapacitně zvládnout prohlídky, jež se měly konat minimálně jedenkrát, později dvakrát týdně. Vystal též „rasový problém“, protože německé nevěstince měly zaměstnávat jen prostitutky německé národnosti, kterých byl ale v protektorátu cel-

16 Moravský zemský archiv (MZA), f. Gestapo Brno, k. 44, sign. 100-44-5, Johann Halama (15 stran).

17 NA, f. ÚRP-ST, sign. 109-5/12, Deutsche Kriminalpolizei – Kriminalpolizeileitstelle Prag, Prostitutionsbekämpfung im Protektorat, 1. 8. 1941, s. 16.

18 Tamtéž, SS-Standortkommandantur Prag an die Kommandeure und Dienststellenleiter der Schutzstaffel Prag, 16. 7. 1940, l. 57.

kově nedostatek. Navíc ženy odmítaly vykonávat svou práci v kasárnách a pro zřízení nevěstince mimo kasárna se zase nedařilo najít vhodný objekt, respektive pronajímatele, který by byl ochoten pro tyto účely poskytnout svou nemovitost. Potíž s nedostatkem lékařů se nakonec vyřešila tím, že prostitutky měly svou práci vykonávat výhradně v určeném nevěstinci, čímž se snižovalo riziko nákazy a tím i potřeba případné léčby. Motivací pro pracovnice měla být kromě malé hrozby infekce také jistota výdělků. Zároveň bylo upuštěno od požadavku na německou národnost, a německý personál nevěstinců mohly doplnit i Češky. Konečně se v Praze podařilo vyřešit i problém s nalezením vhodné nemovitosti, takže 31. srpna 1940 mohl být v hotelu Orel v Americké ulici otevřen první německý nevěstinec. V roce 1941 v něm bylo zaměstnáno dvacet pět prostitutek. Výše zmiňovaná a citovaná zpráva Kripo o potírání prostituce v protektorátu v závěru uvádí, že německý nevěstinec vznikl následně také v Brně a podle umístění vojenských jednotek se plánovalo zřizovat další ve větších protektorátních městech.¹⁹

APLIKACE NĚMECKÉHO MODELU

Uvedená opatření byla realizována výlučně s ohledem na potřeby a zájmy okupační moci. Obdobně jako v jiných oblastech správy tak i v otázce prostituce existovaly v prvních letech protektorátu paralelně dva normativní a institucionální rámce – říšský (německý) a protektorátní (český), které

se protínaly jen částečně. Jejich faktické sjednocení, respektive definitivní aplikaci německé reglementační úpravy a ukončení aboliční politiky přineslo až vládní nařízení č. 112 o potírání pohlavních nemocí z 10. dubna 1943. To zmocňovalo protektorátního ministra vnitra, aby po dobu války zavedl systematickou kontrolu a represivní opatření v oblasti boje proti venerickým chorobám, přičemž mu výslovně umožňovalo „*odchýlit se od platného práva*“, tedy od československého zákona z roku 1922. Kontrolní pravomoci v oblasti prostituce byly svěřeny zdravotním úřadům, policejní dohled nad prostitutkami byl s okamžitou platností převeden na četnictvo a protektorátní kriminální policii, které ale v té době byly již zcela podřízeny německému velení.²⁰

Generální inspektor neuniformované protektorátní policie následně vydal služební instrukce, jež implementovaly postupy zavedené v říši už v roce 1939. Nově vymezovaly pojem prostitutky jako ženy,²¹ která za úplatu často střídá sexuální partnery, svým chováním k tomu veřejně podněcuje a touto činností si zcela nebo zčásti zajišťuje vlastní obživu či obživu dalších osob. Úloha mužských klientů byla v souladu s principy nacistické genderové politiky zcela opomenuta. Vedle kategorie „prostitutka“ byla dle německého vzoru zavedena také nová skupina osob obojího pohlaví, „*kteří bezúplatně často střídají sexuální partnery, čímž představují velké ohrožení zdraví*“, tedy tzv. HWG-osoby. Protektorátní kriminální policie byla v rámci své

místní působnosti pověřena vedením jmenné kartotéky a současně měla ve spolupráci se zdravotnickými zařízeními dohlížet na pravidelné lékařské prohlídky. Prostitutky a „HWG-osoby“ protektorátní státní příslušnosti a starší osmnácti let se tak ocitly pod soustavným policejním i zdravotním dohledem.

Provozování prostituce na veřejných prostranstvích a v hostincích bylo až na výjimky zakázáno. Ve městech s více než 250 000 obyvateli bylo dovoleno poskytovat sexuální služby pouze v určených domech či bytech, které splňovaly stanovené hygienické požadavky a nenacházely se v blízkosti veřejných budov či škol. Současně neměly být tyto objekty soustřeďovány do jediné lokality či ulice. Pokud se přes existující poptávku taková zařízení v určitém místě nenacházela, měly příslušné úřady usilovat o jejich zřízení. Dohled nad prostitutkami spočíval ve vystavení tzv. kontrolní knížky, která obsahovala osobní údaje (jméno, datum a místo narození, domovskou příslušnost), podrobný fyzický popis, vlastnoruční podpis, fotografii a otisk pravého i levého ukazováčku. Knižka měla též obsahovat konkrétní pokyny týkající se provozování prostituce včetně výčtu míst, kde směla daná osoba prostitutku vykonávat. Zapisovaly se do ní také povinné zdravotní prohlídky, jež bylo nutné absolvovat dvakrát týdně. Regulace šla až do takových detailů, jako byl zákaz konzumace potravin a nápojů na pokojích či zákaz některých sexuálních praktik (masochismus, sadismus) nebo nařízení používat ochranné prostředky. Policie mohla

19 NA, f. ÚRP-ST, sign. 109-5/12, Deutsche Kriminalpolizei – Kriminalpolizeileitstelle Prag, Prostitutionsbekämpfung im Protektorat, 1. 8. 1941, s. 21–23. O zřizování nevěstinců pro příslušníky německých bezpečnostních složek v protektorátu podrobněji viz článek Jana Vajskebra v tomto čísle revue *Paměť a dějiny*.

20 Text celého nařízení viz NA, f. ÚRP, sign. 109-2/1, Dienstsanweisung. Maßnahmen gegen die Verbreitung von Geschlechtskrankheiten – hier: Behandlung der Prostitution, nedatováno, s. 1.

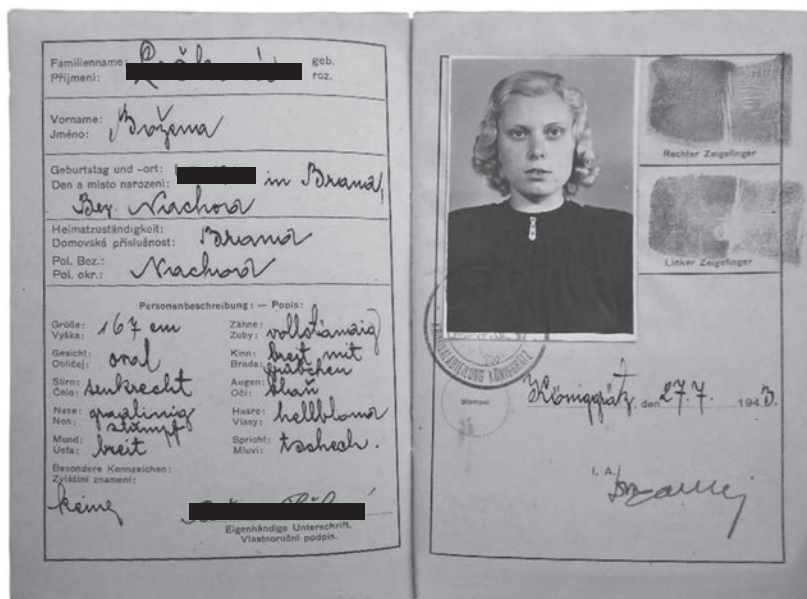
21 Mužská prostituce byla v rozporu s nacistickou ideologií, jež mužskou homosexualitu pronásledovala a šířila „čistý“ obraz národního společenství. V praxi ale mužská prostituce dál existovala, její potírání bylo spojeno s pronásledováním homosexuálů, bezdomovectvím apod.

kdykoli bez udání důvodu pronájem prostor pro provozování prostituce ukončit. Pokud chtěla daná žena s prostitucí skončit, musela k tomu mít řádný důvod, například nástup do jiného zaměstnání.²²

PODEZŘELÁ Z PROSTITUCE

Genderové vztahy, především důraz na kontrolu a zpochybňování ženské sexuality, představovaly v nacionálním socialismu významný moment, o němž se opíraly a skrze nějž se formovaly širší představy o podobě společnosti. Žena v ní měla jasně vymezenou úlohu, a pokud ji z různých důvodů nenaplnňovala, nebylo pro ni v „národním společenství“ místo. Prosazování těchto idejí v prostředí protektorátu, tedy pokus o indoktrinaci české společnosti, která se vůči okupantům vnitřně vymezovala, nenacházelo vytouženou odezvu, což platilo zřejmě i v oblasti prostituce. Naznačují to následující příklady zákroků vůči ženám podezřelým z prostituce, doložené v archivním fondu protektorátní kriminální policie v Hradci Králové.²³ Z dostupných záznamů vyplývá, že tamní strážci zákona postupovali vůči ženám porušujícím nově platné restriktivní předpisy spíše zdrženlivě a v návaznosti na předválečnou praxi. K definitivnímu potvrzení této teze by však bylo zapotřebí širšího archivního výzkumu.

K nové registraci prostitutek protektorátní policií docházelo zpravidla na základě zjištění učiněných při kontrolách v podnicích, kde byla prostituce provozována. Následně byla dotyčná osoba předvedena k formálnímu zaevidování. Registrační proces zahrnoval vystavení

Kontrolní knížka Boženy P., vystavená v roce 1943 protektorátní kriminální policií. Jmenovaná požádala v prosinci 1943 o pracovní zařazení do českého nevěstince Meran v Plzni, jehož provoz však nebyl úředně povolen. Tamní kriminální úřadovna jí proto nařídila vrátit se do místa bydliště v Hradci Králové. Od února 1944 nastoupila do nevěstince pro Wehrmacht v hotelu Stodola. Z tohoto důvodu pak podléhala dohledu německých úřadů. (repro: SOA v Hradci Králové)

kontrolní knížky, vyžádání výpisu z rejstříku trestů, předložení potvrzení kožního lékaře o zdravotním stavu a případně též potvrzení zaměstnavatele, pokud žena nevykonávala prostituci jako výhradní zdroj obživy. V případech podezření na přenos pohlavní nákazy na příslušníky německé armády byla o skutečnosti vyrozuměna německá kriminální policie, již pak byl případ předán.

Při policejních kontrolách však docházelo i k zadržení žen, které se, jak se později ukázalo, prostituci fakticky nevěnovaly. Například při kontrole jednoho pardubického hotelu v lednu 1944 byla zadržena jistá Božena D. Při výslechu na kriminální policii uvedla, že je zaměstnána v domácnosti svého bratra v Plotišti a do Pardubic dojíždí pravidelně jednou

týdně za svým partnerem, s nímž se setkává v místních kavárnách a hotelích. Zpočátku odmítla sdělit jeho totožnost, avšak patrně z obavy před možnými důsledky nakonec udala, že se jedná o pekaře Bohuslava P. Ten byl rovněž předvolán k podání vysvětlení. Výpověď Boženy D. potvrdil, přičemž uvedl, že jejich vztah byl mezitím ukončen. Policejní lékař nařídil vyšetření na kožní klinice v Hradci Králové a teprve poté, co lékařská prohlídka neprokázala u žádného z nich přítomnost pohlavní choroby, byl případ uzavřen.²⁴

Libuše J. byla vyšetřována kriminální policií pro podezření z provozování prostituce na základě udání souseda, který tvrdil, že ve svém bytě v Hradci Králové přijímá zejména v nočních hodinách mužské návštěvy,

²² NA, f. ÚRP-ST, sign. 109-2/1, Dienstanweisung. Maßnahmen gegen die Verbreitung von Geschlechtskrankheiten – hier: Behandlung der Prostitution, nedatováno (23 stran).

²³ Státní oblastní archiv (SOA) v Hradci Králové, f. Protektorátní kriminální policie – úřadovna Hradec Králové 1942–1945 (1947).

²⁴ Tamtéž, k. 1 (materiály na prostitutky), Božena D.

	Geburtstag u. -ort — Heimatort:		Stand	E. Z.
	[redacted]		ledig	2
	zust. nach Nechanitz, Bez. Königgrätz		Nationalität	tschech.
	Ehemann:			
Vater: [redacted]				
Mutter: Teresie , gestorben geb. [redacted]				
Personenbeschreibung:				
Größe: 159 cm	Zähne: vollst. Endig	Rechter Zeigefinger		
Gesicht: rund	Kinn: bogenförmig	[redacted]		
Stirn: senkrecht	Augen: blau	Linker Zeigefinger		
Nase: eingebogen	Haare: mittelblond	[redacted]		
Mund: klein	Spricht: tschechisch	[redacted]		
Besondere Kennzeichen: teilweise deutsch				
Auf dem linken Ellbogen eine 4 1/2 cm lange Narbe 3/4 cm breit				
Vor- u. Zuname: [redacted]				
geborene: [redacted]				

Evidenční karta prostitutky vedená u protektorátní kriminální policie (repro: SOA v Hradci Králové)

s nimiž se dopouští nepřístojností doprovázených hlukem. Při výslechu Libuše J. uvedla, že se zdržuje doma se svými malými dětmi a že ji navštěvuje pouze jeden známý, který jim příležitostně přináší potraviny. Toto tvrzení následně potvrdil i její manžel. Na základě těchto skutečností byl případ ze strany policie uzavřen bez dalšího opatření.²⁵

Marie H. byla zadržena při policejní kontrole v Lidových lázních na Pražském Předměstí v Hradci Králové pro podezření z provozování prostituce a současně pro absenci řádného pracovního poměru. Při výslechu uvedla, že se této činnosti věnovala v rámci přechodného zaměstnání v lázních poté, co se jí nepodařilo nalézt jiné pracovní uplatnění. Postupovala přitom podle pokynů majitele lázní, jež muž odevzdávala část svého výdělku

a od něhož zároveň nakupovala ochranné prostředky. Současně docházela na pravidelné lékařské prohlídky. S ohledem na skutečnost, že její jednání nevedlo k ohrožení veřejného zdraví, byla po sepsání protokolu propuštěna.²⁶

Obdobným způsobem si v Lidových lázních přivydělávala také Milada T., matka tří nezletilých dětí, jejichž otec s rodinou nežil. K tomuto zaměstnání ji přivedla tíživá finanční situace a příslib rychlého a relativně jistého výdělku. Ve své výpovědi uvedla: „Po opuštění místa, tj. po 14 dnech, jsem měla našetřený obnos asi 10 000 K a zůstala jsem pak doma a věnovala jsem se domácnosti a dětem. Když mně došly peníze, a s úmyslem, abych si opět něco na vánoční svátky vydělala, nastoupila jsem 13. 12. 1943 opět místo v Lidových lázních.“²⁷ Po učinění této výpovědi a příslibu, že se uvedeného

jednání zdrží a nadále se bude živit řádným způsobem, byla rovněž propuštěna na svobodu.

Vůči ženám pečujícím o nezletilé děti uplatňovaly policejní orgány zjevně určitou míru shovívavosti. Vlasta T., zadržená 4. února 1944 v restauraci Zlatá hvězda, byla po zjištění totožnosti a s ohledem na skutečnost, že je matkou osmnáctiměsíčního dítěte, propuštěna.²⁸ Marie M., nezaměstnaná matka malého dítěte, zadržená v únoru 1944 v téže hotelu, byla po podání vysvětlení předána pracovnímu úřadu za účelem pracovního nasazení.²⁹

Policejní orgány postupovaly mírněji, i pokud šlo o nezletilé dívky, u nichž existoval předpoklad změny dosavadního způsobu života. Takovým případem byla patnáctiletá Růžena H., zadržená v srpnu 1943 pro podezření z provozování prostituce. Při výslechu uvedla, že již přibližně jeden rok má pohlavní styk s mladými muži, převážně s německými vojáky, kteří jí za to poskytují finanční odměnu. Současně přiznala, že občas nepřespává doma a že své šedesátileté matce odcizila nějaké věci. Motivaci svého počínání výslovně označila za finanční: „Od února 1943 jsem bez zaměstnání, a poněvadž jsem si shora uvedeným způsobem vydělala lehce za večer větší částku peněz, než-li v zaměstnání za dva za tři dny, nesnažila jsem se ani proto, abych si nějaké řádné zaměstnání natrvalo obstarala.“³⁰ Závěrem výslechu stvrdila svým podpisem závazek, že bude řádně docházet do zaměstnání, které jí určí pracovní úřad, a že bude respektovat autoritu své matky, vůči níž se podle vlastního přiznání dosud chovala vzdorovitě.³¹

25 Tamtéž, Libuše J.

26 Tamtéž, Marie H.

27 SOA v Hradci Králové, f. Protektorátní kriminální policie – úřadovna Hradec Králové, k. 1 (materiály na prostitutky), Záznam výslechu Marie H., 16. 12. 1943, s. 3.

28 Tamtéž, Vlasta T.

29 Tamtéž, Marie M.

30 Tamtéž, Výslech Růženy H., 14. 7. 1943.

31 Tamtéž.

Z dochovaných dokumentů královéhradecké služebny kriminální policie vyplývá, že pokud se majitelka kontrolní knížky rozhodla nejstarší řemeslo už neprovozovat, mohla požádat o vyřazení z kontroly. Kriminální policie tak učinila začátkem roku 1944 v případě Zdeňky L., která o to požádala, protože se krátce předtím prodala a se svým mužem hodlala vést spořádaný život.³²

Ne všechny případy však končily takto smířlivě. Ženy podezřelé z prostituce, které nebyly schopny doložit řádné zaměstnání, popřípadě ani stálé bydliště, byly předávány do pracovní-výchovných táborů (Arbeitserziehungslager, AEL), zřizovaných na základě nařízení protektorátní vlády č. 404 ze 7. prosince 1942 o zajištění stability mezd a platů a pracovní morálky. Organizačně AEL podléhaly generálnímu veliteli neuniformované protektorátní policie a sloužily k postihování osob, které se dopustily „porušení pracovní smlouvy“ (Arbeitsvertragsbruch), tedy například uprchly z nuceného nasazení v říši, odmítaly práci přesčas, nechodily řádně do práce, neplnily stanovené pracovní normy a podobně. Nápravný pobyt trval zpravidla od tří týdnů do tří měsíců. Marie H., zadržená 1. prosince 1943 v hotelu Liška v Hradci Králové, která neměla práci ani trvalé bydliště, byla kriminální policií eskortována na tři měsíce do ženského AEL v Plzni na Karlově, který fungoval od listopadu 1943. Do téhož zařízení byla na stejnou dobu umístěna rovněž Jarmila J., zatčená 8. března 1944 v hradecké restauraci Zlatá hvězda, či Antonie S., zadržená

Jeden z pražských podniků (tzv. dirnenlokál), kde se za okupace provozovala prostituce, fotografie Kripo, 1941 (foto: NA)

tamtéž o dva dny později. Záznam o tom, že by některá z žen zadržených královéhradeckou kriminální policií byla deportována do koncentračního tábora, chybí. Nelze to ale vyloučit, zvláště u žen, které byly vyšetřovány za údajné nakažení pohlavní nemocí příslušníky německé armády či dalších uniformovaných svazů, a proto byly předávány německé kriminální policii.

PROSTITUCE JAKO PROJEV „ASOCIÁLNOSTI“

Reglementační opatření zaváděná v protektorátu nejprve okupačními a posléze i protektorátními orgány se mohla na první pohled jevit jako racionální snaha o systematickou regulaci prostituce, která by potenciálně přinášela určité benefity

i ženám žijícím se touto činností. Ve skutečnosti však byla implementována v rámci rasové ideologického rámce, jehož primárním cílem byla „očista“ a ochrana německého „národního společenství“. Na prostituci bylo nahlíženo jako na tolerované, avšak nežádoucí nutné zlo, zatímco prostitutky porušující stanovené právní a zdravotní předpisy byly označovány za společensky škodlivé a nežádoucí osoby.

Protektorátní vláda vydala již 9. března 1942 nařízení o preventivním potírání zločinnosti, které zařazovalo mimo jiné „nevěstky“ a osoby stížené nakažlivými chorobami, zejména pohlavními, pokud se odmítly podrobit zdravotně-policejním opatřením příslušných úřadů, mezi „asociální“ osoby.³³ Toto vládní nařízení v zásadě obsahově navazovalo na nařízení

32 SOA v Hradci Králové, f. Protektorátní kriminální policie – úřadovna Hradec Králové, k. 1 (materiály na prostitutky), Zdeňka L.

33 Okruh lidí, na něž se nařízení vztahovalo, byl velmi široký. Vedle tzv. řemeslných zločinců zahrnoval osoby, které projevíly „vůli spáchat zločin“, dále toho, kdo „asociálním chováním ohrožuje veřejnost“, „o své osobě neučiní žádné údaje nebo učiní údaje zřejmě nesprávné a vzbudí podezření, že chce zakrýti dřívější trestné činy nebo že zamýšlí páchat nové trestné činy pod nepravým jménem“, „v opilosti ohrožuje dopravu, jestliže způsobí nehodu, nebo se při tom chová způsobem člověka zvláště nedůstojným nebo jestliže ji [jej] podle policejního vyšetření lze považovat za pijáka ze zvyku“, a „o kterém soud v rozsudku vyslovil, že smí být držen v donucovací pracovně“. Jako „asociálové“ byli vedle „nevěstek“ a osob „stížených pohlavními chorobami“ vyložené označení ještě „žebráci“, „tuláci“, „pijani“, „cikáni a osoby po způsobu cikánském kočující“ a „osoby práce se štítící“. Viz vládní nařízení č. 89/1942 Sb. z 9. 3. 1942, o preventivním potírání zločinnosti.

Interiér jednoho z tzv. dirnenlokálů na Starém Městě, fotografie Kripo, 1941 (foto: NA)

říšského ministra vnitra z prosince 1937 a stejně tak stanovilo možnost uvalit na takto definované „asociální“ osoby tzv. policejní preventivní vazbu. V praxi tento institut znamenal jejich deportaci nejprve do sběrného tábora a následně do koncentračního tábora. Deportace hrozila i ženám, které měly více záznamů v trestním rejstříku, protože se dříve dopouštěly drobné kriminality, jež mohla souviset s prostitucí. Tyto osoby byly nacisty označovány jako řemeslní zločinci. Oblast regulace prostituce se tímto vládním nařízením bezprostředně propojovala s represivním systémem nacistické říše.³⁴

Patrně v návaznosti na uvedené nařízení vyzval v dubnu 1942 Úřad říšského protektora v Čechách a na Moravě (oddělení I 6 c) protektorátní ministerstvo vnitra ke „zvýšené

iniciativě a intenzivnějšímu postupu v potírání pohlavních chorob, které se v protektorátu vyskytují stále ještě v nápadném počtu“. Odvolával se přitom na výnos ministerstva pro sociální a zdravotnickou správu, jenž ukládal povinnost hlásit každý případ venerické nákazy. Nahlášení nemocní měli být podrobováni pravidelné týdenní kontrole, zda pokračují v léčbě, a jednou měsíčně měl jejich zdravotní stav přezkoumat úřední lékař, aby ověřil, zda byly využity všechny uznávané diagnostické postupy. Zvláštní pozornost se měla soustředit na „známé zdroje infekce“, u nichž bylo možné nařídit nucenou ústavní léčbu. Okresní úřady neměly údaje pouze evidovat, ale také zpracovávat půlroční souhrnné zprávy. V případě pochybení zdravotního dozoru měl být příslušný lékař volán

k odpovědnosti. Shromážděné poznatky měly zároveň sloužit jako podklad pro systematický lékařský výzkum.

Zvláštní režim se vztahoval na ženy zaměstnané či trpěné v zábavních podnicích jako tzv. animírky (Animierdamen) – tedy barmanky, společnice či ženy bez prokazatelně řádného způsobu života. Ty měly absolvovat vyšetření na pohlavní choroby dvakrát týdně. Provozovateli lokálů, hostinců i hotelů bylo současně zakázáno tolerovat „zvláště vyhlášené animírky“ jak v samotných podnicích, tak na pokojích či v bytech majitelů.³⁵

V KONCENTRAČNÍCH TÁBORECH

Na základě zmíněného vládního nařízení o preventivním potírání zločinnosti byli „asociálové“ a „řemeslní zločinci“ od dubna 1942 umísťováni do tzv. sběrných táborů (Sammellager), odkud byli následně posíláni hromadnými transporty do táborů koncentračních. Transporty směřovaly nejprve do koncentračního a vyhlazovacího tábora Auschwitz, později do koncentračních táborů Buchenwald a Ravensbrück.³⁶ Část internovaných zůstávala v protektorátu (ženy v „sběrném“ táboře v Pardubicích) a mohla být příležitostně nasazována na práci k různým firmám.³⁷ Transporty byly vypravovány až do roku 1945, přičemž počty deportovaných postupem času klesaly. Jak vyplývá z úřední korespondence, činnost jednotlivých oddělení protektorátní kriminální police, která navrhovala seznamy osob určených k deportaci, byla nadřazenými německými orgány

³⁴ Vládní nařízení č. 89/1942 Sb. z 9. 3. 1942, o preventivním potírání zločinnosti.

³⁵ NA, f. ÚRP-ST, sign. 109-4/1081, RP in B.u.M., I 6 c: Bekämpfung der Geschlechtskrankheiten, 8. 4. 1942; tamtéž, Bekämpfung der Geschlechtskrankheiten. Verhängung von Verbeugungsmaßnahmen, 22. 4. 1942.

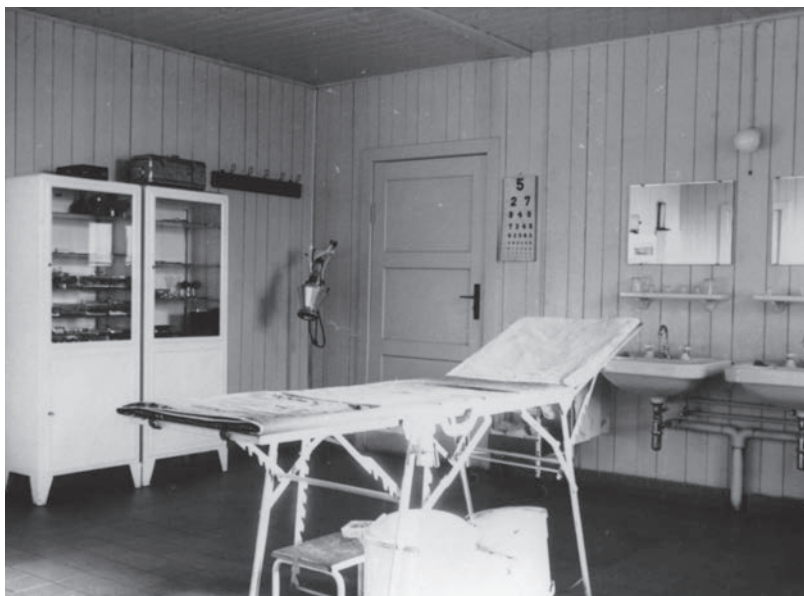
³⁶ NEČAS, Ctibor: *Českoslovenští Romové v letech 1938–1945*. Masarykova univerzita, Brno 1994, s. 42 a 44.

³⁷ MZA, f. Protektorátní kriminální policie – Kriminální ředitelství Brno (1942–1945), k. 26, Protektoratskriminalpolizei – Kriminaldirektion Prag an die Protektoratskriminalpolizei – Kriminaldirektion Brünn, 8. 8. 1944.

hodnocena jako nedostatečně iniciativní, respektive omezující se pouze na přezkoumávání počtu předchozích trestů prověřovaných osob. Bylo na ně proto apelováno, aby prověřování prováděla důkladněji a zaměřila se hlavně na tzv. řemeslné zločince a prostitutky.³⁸

V koncentračních táborech byly ženy internované z důvodu provozování prostituce bez úředního souhlasu či za porušení předpisů zpravidla zařazovány do kategorie „asociálních vězeňkyň“, případně – pokud byly dříve soudně trestány – do „kriminální“ kategorie („řemeslní zločinci“). Mohlo se ale také stát, že se dostaly mezi „politické“ vězeňkyně, a to v případě, že o jejich deportaci rozhodlo Gestapo, tedy politická policie. Samotný systém vězeňských kategorií však vykazoval značnou míru nejednotnosti a svévole, neboť hranice mezi „asociálností“ a „zločinností“, jak je definovaly nacistické represivní orgány, nebyla pevně vymezena. Klasifikace tak nebyla výsledkem jednoznačných kritérií, nýbrž správního rozhodnutí, které se mohlo v průběhu perzekuce měnit. Tatáž osoba mohla být tudíž v různých fázích věznění evidována odlišně.

Podle vzpomínek českých vězeňkyň přicházely do Ravensbrücku „celé transporty“ prostitutek, většinou německých, u nichž byla čerstvě zjištěna pohlavní nemoc nebo nebyla dokončena započatá léčba.³⁹ Diagnóza pohlavní nemoci přitom pro dotčenou ženu představovala bezprostřední ohrožení života. V centrálním ženském koncentračním táboře nacistické říše Ravensbrück sice formálně léčba pokračovala, avšak v podmínkách,

Fotografie ordinace tzv. revíru koncentračního tábora Ravensbrück. Snímek pochází z tzv. alba SS, které bylo využíváno vedením tábora k dokumentačním a propagačním účelům. (foto: Mahn- und Gedenkstätte Ravensbrück / Stiftung Brandenburgische Gedenkstätten)

které měly ke skutečné lékařské péči daleko. U vězeňkyň, jež si přivezly zdravotní nález z předchozí internace, se v kůře pokračovalo. V ostatních případech o jejím zahájení rozhodoval táborový lékař, často na základě nahodilého a laického posouzení. Docházelo tak k aplikaci antiluetické terapie i na ženy, které nakažené nebyly. Podávání preparátů, zejména salvarsanu v kombinaci s bismutem,⁴⁰ probíhalo dle svědectví v mimořádně vysokých dávkách, jež měly v řadě případů fatální následky.⁴¹

Mezi vězeňkyněmi, které byly v koncentračních táborech kategorizovány jako „asociální“, prakticky neexistovala systematická či organizovaná forma solidarity. Odstup byl patrný i ve vztahu tzv. politických vězeňkyň k této skupině,

jež zůstávala na okraji vězeňské společnosti a byla zatížena silným stigmatem. Výraznou, byť ojedinělou výjimku představovala česká novinářka Milena Jesenská vězněná v Ravensbrücku. V táborové nemocnici, tzv. revíru, vedla kartotéku žen nakažených pohlavními chorobami, mezi nimiž převažovaly právě vězeňkyně označované za prostitutky. Podle svědectví spoluvězeňkyň zasáhla opakovaně ve prospěch těchto žen tím, že falšovala výsledky krevních testů zasílaných k analýze do Berlína. Infikované pacientky vykazovala jako negativní, neboť v podmínkách tábora pro ně pozitivní diagnóza znamenala vysoké riziko smrti, ať již v důsledku brutálních léčebných postupů, nebo následné deportace do vyhlazovacího tábora.⁴²

38 Tamtéž, Vermerk, 22. 3. 1943.

39 HÁJKOVÁ, Dagmar – HOLEČKOVÁ, Božena (eds.): *Ravensbrück. Naše vojsko*, Praha, 1960, s. 40.

40 Kombinace těchto preparátů představovala od 20. let do začátku 40. let 20. století standardní a vysoce účinný způsob léčby syfilidy.

41 HÁJKOVÁ, Dagmar – HOLEČKOVÁ, Božena (eds.): *Ravensbrück*, s. 40.

42 BUBER-NEUMANNOVÁ, Margarete: *Zajatkyň Stalin a Hitlera. Svět v temnotě*. Barrister & Principal, Brno 2001, s. 232–233.

Vzpomínky žen deportovaných do koncentračních táborů z důvodu prostituce se v podstatě nedochovaly. Informace o jejich věznění proto vycházejí převážně ze svědectví spoluvězeňkyň, nejčastěji tzv. politických, a odrážejí dobové hodnotové postoje i vnitřní hierarchii táborové společnosti, což se promítá také do způsobu, jakým jsou tyto ženy popisovány. Celkový obraz je tak založen především na zprostředkovaných výpovědích, které je třeba interpretovat s ohledem na jejich perspektivu i dobový kontext.

Jedním z takových pramenů jsou paměti Hany Houskové vězněné v Ravensbrücku, která tam pracovala jako ošetřovatelka v tzv. revíru. Zde probíhala mimo jiné zdravotní selekce žen určených pro práci v nevěstincích zřizovaných při mužských koncentračních táborech pro vězně nebo pro příslušníky SS. Podle jejího svědectví zahrnoval výběr několik stupňů lékařských prohlídek, gynecologické vyšetření i krevní testy

(včetně tehdy používané metody pro diagnostiku syfilidy, Bordetovy-Wassermannovy reakce, prováděné pro Ravensbrück v Berlíně). Do transportu byly zařazeny pouze ženy s negativním výsledkem testů. Vybraným vězeňkyním mělo být přislíbeno, že po určité době (čtvrt či půl roku) budou z tábora propuštěny. Z dochovaných svědectví však nelze jednoznačně doložit, do jaké míry byly tyto přísliby naplňovány, přičemž se zdá, že spíš nikoli.⁴³ Tezi o tom, že se do táborového nevěstince hlásily pod příslibem lepších životních podmínek či dokonce propuštění z tábora dobrovolně, jak o tom mluví ve vzpomínkách nejen Hana Housková, ale i další bývalé vězeňkyně, je ale třeba odmítnout, neboť taková interpretace zcela pomíjí strukturální rámec, v němž k takovým rozhodnutím docházelo. Samotná internace v koncentračním táboře byla aktem násilí a zbavení osobní svobody. Volba učiněná v podmínkách extrémního nátlaku,

permanentní hrozby smrti, hladu a fyzického i psychického týrání nemůže být považována za svobodné rozhodnutí. Snaha uniknout nesnesitelným lágrovým poměrům, byť za cenu dalšího ponižování či rizika, byla z lidského hlediska pochopitelnou strategií přežití, nikoli projevem skutečné dobrovolnosti.

Počet žen deportovaných z Protektorátu Čechy a Morava do koncentračních táborů z důvodu prostituce či v souvislosti s obviněním z jejího provozování nelze na základě dosud dostupných pramenů spolehlivě určit a je otázkou, zda jej bude možné vůbec přesně rekonstruovat. Není však pochyb o tom, že se jednalo o oběti nacistického režimu, neboť jejich internace představovala akt policejní represe a svévole, nikoli výsledek řádného právního procesu. V poválečném Československu těmto ženám nebyl status obětí zpravidla přiznán, a to ani v rovině formálně-právní, ani v rovině symbolického uznání.

Příběh Gertrudy Schafferové

V květnu 1941 se venkovní služebna Gestapa v Prostějově začala na základě udání zabývat případem Gertrudy Schafferové. Ta měla údajně šířit zprávy o násilnostech páchaných na svém druhovi Hugovi Římanovi, který byl tehdy vyšetřován pro podezření z černého obchodu. Krátce poté byla zadržena a umístěna do věznice okresního soudu v Prostějově.

V gestapáckých spisech byla nejprve vedena jako německá státní příslušnice, vzápětí se však ukázalo, že ji olomoucký oberlandrát již dříve občanství odňal kvůli „nemorálnímu způsobu života“. Úřady ji tak evidovaly jako protektorátní příslušnici.

Tento administrativní zásah současně fixoval obraz ženy, která dlouhodobě vybočovala z očekávaných norem.

Schafferová, narozená roku 1912 ve Vídni, vyrůstala v rodině pozdějšího československého policejního strážníka v Krnově. Po měšťanské škole studovala obchodní školu v Opavě a následně se učila švadlenou, žádnou ze škol však nedokončila. Od osmnácti let se nechávala vydržovat různými muži v Krnově a Jeseníku. S rodiči se nestýkala, prý proto, že se k ní matka v dětství chovala špatně a otec ji rozmazloval. Jako šestnáctiletá navázala známost s četnickým strážmistrem, který se s ní ale po roce rozešel, a od

té doby to s ní dle jejího vyjádření šlo z kopce. Mezi lety 1928 až 1937 byla patnáctkrát trestaná krátkodobým vězením, většinou v řádu dní, za drobné přestupky. Jejím nejdelším trestem byly čtyři měsíce odnětí svobody, které jí vyměřil Krajský soud v Opavě v roce 1937 za to, že s druhem Hugem Římanem vybrala a utratila z vkladní knížky jejich domácí necelých devět tisíc korun. Gertruda Schafferová byla též matkou tří nemanželských dětí, z nichž nejmladší zemřelo krátce po porodu. Dvě starší měli v péči její rodiče. V době zatčení Gestapem byla bez zaměstnání a v druhém měsíci těhotenství.

43 Archiv Památníku Terezín, Sbírka vzpomínek, inv. č. A 10 591, Hana Housková, s. 116–117; FIALOVÁ-HOZÁKOVÁ, Věra: *To přece bylo...*, manuskript (sbírka autorky), kapitola V.

Pro německou tajnou státní policii však nebyly rozhodující pouze aktuální okolnosti udání, ale především její minulost. V policejní evidenci figurovala už od dvacátých let mimo jiné pro tuláctví, šíření pohlavních nemocí, drobné krádeže, podvody či křivá svědectví. Závažnější bylo to, že ji Gestapo přechodně zadrželo již v roce 1940 kvůli podezření z provozování prostituce se Židy a za vydávání se za úřední osobu. Strávila tehdy zhruba tři týdny ve vazbě a bylo proti ní vedeno i soudní řízení u německého Zemského soudu v Brně. Vrchní státní zástupce ale nakonec řízení zastavil, neboť se podle něj daných skutků nedopustila, a nadto byla ve vysokém stupni těhotenství. Ačkoli na ni již tehdy byla uvalena tzv. ochranná vazba, zachránilo ji to před deportací do koncentračního tábora, protože u gravidních nebyla v této době ještě možná. Schafferová byla tedy propuštěna na svobodu, musela ale předtím podepsat prohlášení, že si je vědoma toho, že v případě jakýchkoli dalších stížností budou vůči ní uplatněna nej přísnější státněpolicejní opatření.

Záznamy ze zadržení v roce 1940 se o rok později staly klíčovým argumentem dalšího postupu. Prostějovské Gestapo podalo na RSHA návrh na uvalení tzv. ochranné vazby, respektive na deportaci do koncentračního tábora, a zbývalo mu už jen „vyřešit“ otázku gravidity. Musela se tedy podrobit vyšetření u úředního lékaře, který u ní konstatoval akutní nebezpečí potratu a nařídil případný převoz do nemocnice. Během hospitalizace Gertruda Schafferová skutečně potratila a po zotavení ji v červnu 1941 okamžitě znovu uvěznil. V srpnu

Gertruda Schafferová na fotografii Gestapa (foto: MZA)

přišlo z RSHA vyrozumění o uvalení ochranné vazby a o její deportaci do koncentračního tábora Ravensbrück, kam se dostala počátkem září 1941. V koncentračním táboře byla zařazena do vězeňské kategorie „politických“. Od září 1944 ji převedli do koncentračního tábora Flossenbürg, respektive do jeho pobočného tábora v Nové Roli. O jejím dalším osudu nejsou k dispozici žádné zprávy.⁴⁴

PAVLA PLACHÁ (1976) absolvovala Filozofickou fakultu UK v Praze, obor historie-germanistika. Pracovala v Kanceláři pro odškodnění obětí nacismu při Česko-německém fondu budoucnosti. Od roku 2017 působí v Ústavu pro studium totalitních režimů. Specializuje se na perzekuci žen v nacistických koncentračních táborech. Je autorkou monografie *Zpřetrhané životy. Československé ženy v nacistickém koncentračním táboře Ravensbrück v letech 1939–1945* (ÚSTR – Pulchra, Praha 2021).

⁴⁴ Zdroje použité v příběhu Gertrudy Schafferové: MZA, f. Gestapo Brno, k. 179, sign. 100-179-17, Gertrudea Schafferová (73 stran); Vkladní knížky v posteli. *Národní osvobození*, 30. 5. 1937, s. 13; *Arolsen Archives* – viz collections.arolsen-archives.org/en/search/person/11085177?s=Gertruda%20Schaffer%201912&t=1072673&p=1; *Památník Terezín*, Databáze politicky a rasově pronásledovaných osob – viz pamatnik-terezin.cz/vezen/fl-schaffer-gertrude (obé citováno k 4. 3. 2026).